

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان خانم **پریسا صالحی** تحت عنوان: **تحلیل گفتمانی آثار قیصر امین پور**

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	دانشیار	دکتر ناصر نیکوبخت	۱- استاد راهنما
	دانشیار	دکتر سعید بزرگ بیگدلی	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر خدیجه حاجیان	۳- استاد ناظر (داخلی)
	دانشیار	دکتر مهدی نیک منش	۴- استاد ناظر (خارجی)
	استادیار	دکتر خدیجه حاجیان	۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب **پریسا صالحی** دانشجوی رشته **زبان و ادبیات فارسی** ورودی سال تحصیلی **۱۳۸۸** مقطع **کارشناسی ارشد** دانشکده **علوم انسانی** متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:.....

تاریخ: .....

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند: «کتاب حاضر، حاصل پایان نامه ای کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی است که در سال ۱۳۹۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس راهنمایی جناب آقای دکتر ناصر نیکویخت، مشاوره جناب آقای دکتر سعید بزرگ بیگدلی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده رابه عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **پریسا صالحی** دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی مقطع کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: پریسا صالحی

اسفند ماه ۱۳۹۰

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه

تحلیل گفتمانی آثار قیصر امین پور

نام دانشجو

پریسا صالحی

استاد راهنما

دکتر ناصر نیکوبخت

استاد مشاور

دکتر سعید بزرگ بیگدلی

اسفندماه ۱۳۹۰

این ناچیز را اگر قدری است تقدیم می کنم به

تمام کسانی که ثانیه ای برایم زحمت کشیده اند؛

تمام کسانی که ذره ای از علم خود به من آموخته اند؛

خانواده ام

و

تمام آموزگاران و استادانم

قدردانی و سپاس

بیش از هر چیز و هر کس منت انجام و تحقق این پایان نامه از آن خداوند است که آغاز و انجام هر کار از جانب اوست؛ خداوند را ستایش می‌کنم که به وسیله ی دانش آدمی را از ظلمت های جهل رهانید. و اما بزرگانی که حائز بیشترین حقوق سپاسگزاری اند و در سراسر مدت انجام پایان نامه و تمامی مراحل کار همراه نگارنده بودند، دکتر ناصر نیکوبخت، دکتر سعید بزرگ بیگدلی، دکتر غلامحسین غلامحسین زاده و دکتر حسینعلی قبادی و خانواده ام.

دکتر نیکوبخت با اظهار نظر های علمی مؤثرشان در دوره ی تصویب پروپزال و پس از آن به من مفید بودن را آموختند و با سعه ی صدر اینجانب را راهنمایی فرمودند که راهنمایی های تجربه ای و رفتاری در کنار راهنمایی علمی ایشان نقش بسیاری در این پایان نامه ایفا نمود .

بخش عمده ای از واقع بینی مدعاهای این رساله مرهون مشاوره های مبتنی بر تجربه ی دکتر سعید بزرگ بیگدلی است.

با سخت گیری توأم با دلسوزی علمی از جانب دکتر غلامحسین زاده سنگ بنای رساله محکم شد.

دکتر حسینعلی قبادی با ارائه ی راهنمایی های علمیکوتاه اما مؤثر ، در پیشبرد اهداف رساله نقش بسیار ایفا نمودند.

سوسور در جایی گفته نشان دادن قاعده ی به جا در جایگاه شایسته ی آن مهم تر و دشوار تر از کشف قاعده است، پس از تمام دوستان و استادانی که به نوعی در نشان دادن مسیر این رساله به گردن من حق دارند تشکر می‌کنم و برایشان از خداوند متعال آرزوی موفقیت روز افزون دارم .

در آخر از خانواده ام تشکر می‌کنم که در تمام مراحل زندگی و تحصیل پشتیبانم بودند و با مهر و محبت خود مرا یاری کردند.

روز نخست چون دم رندی زدیم و عشق شرط آن بود که جز ره این شیوه نسپریم

پریسا صالحی

اسفند ماه ۱۳۹۰

چکیده

امروزه تحلیل گفتمان، گرایشی بین رشته ای در مجموعه ی دانش های علوم انسانی و علوم اجتماعی است. تحلیل گفتمان انتقادی، رویکردی نو از تحلیل گفتمان است و امروزه شاخه ی مهم آن به شمار می رود. تولید یا تقویت یک ایدئولوژی خاص و نگرش به سطوح بالاتر از جمله، جالب ترین موضوعات تحلیل گفتمان انتقادی است، در این روش به هر دو جنبه ی صورت و معنای متن توجه می شود. صاحب نظرانی چون نورمن فرکلاف، روث وداک، ون دایک، فاولر و کرس در زمینه ی معرفی و رشد تحلیل گفتمان انتقادی نقش داشته اند. در این پایان نامه از میان رویکردهای یاد شده، رویکرد نورمن فرکلاف انتخاب شده است. وی متون را در سه سطح توصیف، تفسیر و تبیین بررسی می کند. این روش، روشی کارآمد در تبیین و کشف دیدگاه های ایدئولوژیک نویسندگان و هم چنین دیدگاه های سیاسی و اجتماعی آنان است.

با وجود حجم فراوان تحقیقات انجام شده در شعر معاصر همچنین شعر قیصر امین پور، به نظر می رسد هنوز از منظر تحلیل گفتمان به شعر او پرداخته نشده است از این رو در این پژوهش سعی بر آن بوده است که آثار شعری امین پور با استفاده از رهیافت تحلیل گفتمان انتقادی، تحلیل و تبیین گردد و چگونگی نگرش شاعر، در مقام یکی از شاعران برجسته ی ادبیات معاصر بررسی شود و با عرضه ی روشی تازه، لایه های مختلف معنی و درونمایه، که معنای نزدیکتر به اشعار دارد، کشف گردد.

نتیجه ی پژوهش چنین است، که از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی، قیصر امین پور در آثارش با انتخاب واژگان خاص، استفاده از جنبه های اسطوره ای و حماسی و پیوند آن با مذهب در دوره ی معاصر، موفق شده است آثارش را به مردم نزدیک کند به طوری که در بین مردم شعرش با استقبال روبه رو شده است؛ به اضافه آگاهی او نسبت به زبان و ادبیات فارسی، با توجه به تحصیلات دانشگاهی او در این رشته، و انعکاس این آگاهی در شعرش سبب شده است تا شعر او در بین فرهیختگان نیز مقبول گردد.

کلمات کلیدی: تحلیل گفتمان انتقادی، نورمن فرکلاف، قیصر امین پور، آثار شعری امین پور و شعر معاصر.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فصل اول: کلیات.....
۲.....	مقدمه.....
۲.....	۱-۱ بیان مساله.....
۵.....	۱-۱-۱ اهداف تحقیق.....
۵.....	۲-۱-۱ پرسش‌های تحقیق.....
۶.....	۳-۱-۱ فرضیه‌ها و پیش فرض‌ها.....
۶.....	۴-۱-۱ مواد و روش انجام تحقیق.....
۷.....	۵-۱-۱ چشم انداز نتایج تحقیق.....
۷.....	۲-۱ مفاهیم کلیدی در تحقیق حاضر.....
۷.....	۱-۲-۱ گفتمان.....
۸.....	۲-۲-۱ تحلیل گفتمان.....
۱۳.....	۳-۲-۱ تحلیل گفتمان انتقادی.....
۱۸.....	۳-۱ پیشینه‌ی پژوهش و وجه ممیزه این تحقیق.....
۱۸.....	۱-۳-۱ تحلیل گفتمان انتقادی.....
۲۰.....	۲-۳-۱ قیصر امین پور و آثارش.....
۲۲.....	۴-۱ خلاصه فصل.....
۲۳.....	فصل دوم: چارچوب نظری تحقیق و روش شناسی.....
۲۴.....	مقدمه.....

- ۲-۱-۱ روش شناسی و چهار چوب نظری پژوهش ۲۵
- ۲-۱-۲-۱ سطح توصیف ۲۷
- ۲-۱-۲-۲ سطح تفسیر ۲۹
- ۲-۱-۲-۳ سطح تبیین ۳۰
- ۲-۲ خلاصه فصل ۳۲
- فصل سوم: زندگی نامه ی قیصر امین پور و موقعیت او و آثارش در بافت فرهنگی - سیاسی روزگارش ۳۴
- ۳-۱-۱ نگاهی به زندگی قیصر امین پور ۳۵
- ۳-۲-۲ معرفی آثار قیصر امین پور ۳۶
- ۳-۲-۳-۱ در کوچه آفتاب ۳۷
- ۳-۲-۳-۲ تنفس صبح ۳۷
- ۳-۲-۳-۳ آینه های ناگهان ۳۸
- ۳-۲-۳-۴ گل ها همه آفتابگردانند ۳۸
- ۳-۲-۳-۵ دستور زبان عشق ۳۹
- ۳-۳-۱ امین پور و موقعیت او در بافت فرهنگی و سیاسی روزگارش ۴۰
- ۳-۳-۱-۱ جریان شعر انقلاب ۴۵
- ۳-۳-۱-۱-۱-۱ مهمترین ویژگی جریان شعر انقلاب ۴۷
- ۳-۳-۱-۱-۱-۲ استفاده از قوالب مختلف شعر فارسی ۴۷
- ۳-۳-۱-۱-۲-۱ غلبه ی مفاهیم اجتماعی (مفهوم گرایی اجتماعی) ۴۸
- ۳-۳-۱-۱-۲-۲ وجه حماسی شعر انقلاب ۴۹
- ۳-۳-۲ جریان شعر جنگ ۵۱

- ۳-۳-۳ سال‌های پس از جنگ ۵۴
- ۳-۴-۳ بررسی آثار امین پور در بافت فرهنگی - سیاسی روزگارش ۵۶
- ۳-۴-۱ جریان شعر انقلاب در آثار قیصر امین پور ۵۶
- ۳-۴-۲ جریان شعر جنگ در آثار قیصر امین پور ۵۷
- ۳-۴-۳ نمود سال‌های پس از جنگ در شعر قیصر امین پور ۵۸
- ۳-۵ خلاصه فصل ۵۹
- فصل چهارم: تحلیل گفتمانی آثار قیصر امین پور (سال‌های انقلاب و جنگ) ۶۰
- ۴-۱-۴ تحلیل گفتمان انتقادی در کوچه آفتاب ۶۲
- ۴-۱-۱-۴ در کوچه آفتاب در سطح توصیف ۶۲
- ۴-۱-۱-۱-۴ در کوچه آفتاب در سطح توصیف از جهت واژگان ۶۳
- ۴-۱-۱-۲ در کوچه آفتاب در سطح توصیف از جهت دستوری ۶۶
- ۴-۱-۲ در کوچه آفتاب در سطح تفسیر ۶۹
- ۴-۱-۳ در کوچه آفتاب در سطح تبیین ۷۲
- ۴-۲-۴ تحلیل گفتمان انتقادی تنفس صبح ۷۳
- ۴-۲-۱ تنفس صبح در سطح توصیف ۷۳
- ۴-۱-۱-۲ تنفس صبح در سطح توصیف واژگان ۷۳
- ۴-۱-۲-۲ تنفس صبح در سطح توصیف از نظر جنبه‌های دستوری ۷۷
- ۴-۲-۲ تنفس صبح در سطح تفسیر ۸۱
- ۴-۲-۱-۲ بافت بینابینی و پیش‌زمینه‌ها در تنفس صبح ۸۱
- ۴-۲-۳ تنفس صبح در سطح تبیین ۸۴

۳-۴ خلاصه فصل	۸۵
فصل پنجم: تحلیل گفتمانی آثار قیصر امین پور (سال های پس از جنگ)	۸۷
۱-۵ تحلیل گفتمان انتقادی آینه‌های ناگهان	۸۹
۱-۱-۵ آینه‌های ناگهان در سطح توصیف	۸۹
۱-۱-۱-۵ آینه‌های ناگهان در سطح توصیف واژگان	۸۹
۱-۱-۲ آینه‌های ناگهان در سطح توصیف از نظر جنبه‌های دستوری	۹۲
۲-۱-۵ آینه‌های ناگهان در سطح تفسیر	۹۳
۳-۱-۵ آینه‌های ناگهان در سطح تبیین	۹۶
۲-۵ تحلیل گفتمان انتقادی «گل‌ها همه آفتابگردانند» و «دستور زبان عشق»	۱۰۰
۱-۲-۵ گل‌ها همه آفتابگردانند و دستور زبان عشق در سطح توصیف	۱۰۰
۱-۱-۲-۵ گل‌ها همه آفتابگردانند و دستور زبان عشق در سطح توصیف واژگان	۱۰۰
۲-۱-۲-۵ گل‌ها همه آفتابگردانند و دستور زبان عشق در سطح توصیف از جنبه‌های دستوری	۱۰۶
۲-۲-۵ گل‌ها همه آفتابگردانند و دستور زبان عشق در سطح تفسیر	۱۰۷
۳-۲-۵ گل‌ها همه آفتابگردانند و دستور زبان عشق در سطح تبیین	۱۱۰
۳-۵ خلاصه فصل	۱۱۴
فصل ششم: نتیجه‌گیری	۱۱۶
۱-۶ نتیجه‌گیری	۱۱۷
۲-۶ پیشنهادها	۱۲۱
منابع و مآخذ	۱۲۳
نمایه	۱۳۰

فصل اول

کلیات

مقدمه

نظریاتی گوناگون در بررسی و تحلیل متون ادبی و ارتباط آن، با عوامل اجتماعی و فرهنگی به ظهور و بروز رسیده و رویکردهای عمده را در نقد ادبی پدید آورده اند. رویکردهای تحلیل متن به دو روش متون را مورد ارزیابی قرار داده اند. از جمله روش‌هایی که به صورت متن توجه دارند می‌توان، نظریه‌ی نقد فرمالیستی، ساختارگرایی و نقد نو را نام برد. روش‌های نقد هرمنوتیکی و پس‌ساختارگرایی هر کدام در کشف معنای متن، نظریاتی را ارائه کرده اند. یکی از رویکردهای موثر در تحلیل متون ادبی، ظهور شیوه تحلیل گفتمان انتقادی (critical discourse analysis) است.

۱-۱ بیان مساله

تحلیل گفتمان یکی از مباحث زبانشناسی جدید در حوزه ی نقد ادبی معاصر است، صاحب نظران این رهیافت در حوزه نقد ادبی برآنند که در تحلیل متن‌های ادبی افزون بر جنبه‌های صوری و واژگانی، عوامل گوناگون فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نقش دارند.

«در تحلیل گفتمان بر خلاف تحلیل‌های سنتی زبانشناسان، دیگر صرفاً با عناصر لغوی تشکیل دهنده جمله به عنوان عمده ترین مبنای تشریح معنا یعنی زمینه متن (co-text) سروکار نداریم؛ بلکه فراتر از آن به عوامل بیرون از متن، یعنی بافت موقعیتی (context of situation)، فرهنگی، اجتماعی و غیره توجه داریم» (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۸ مقدمه‌ی گردآورنده).

تحلیل کلام انتقادی از نخستین سال‌های دهه هفتاد میلادی به وسیله اندیشمندانی چون تئون ون دایک [van T.Dijk]، راجر فاولر [Fowler.R] و نورمن فرکلاف [Fairclough.N] بیان شده است.

«این نظریه، نوعی تحلیل کلام است که از مطالعات جامعه‌شناختی ناشی می‌شود و علاوه بر اطلاعات بافت غیر زبانی، اطلاعاتی از سطوح بالاتر، انتزاعی‌تر و عمده‌تر بافت تاریخی، روابط قدرت، ایدئولوژی و جهان بینی، ساخت‌ها و روابط بافت اجتماعی و فرهنگی را در شکل بخشی از زبان موثر می‌دانند. (دبیر مقدم، ۱۳۷۸: ۴۸).

به تعبیری دیگر تحلیل گفتمان تجزیه و بررسی زبان در کارکرد اجتماعی آن است و همچنین روشی است برای بازجست معنای پنهان و نهفته در پس‌فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و ... .

«پروان این رویکرد، ادبیات را سرشار از اظهارات فرا واقع می‌دانند که حقیقت در پشت آن‌ها نهفته است و این اثر ادبی است، که با انعکاس نظام‌های رفتاری و اجتماعی سند تاریخی به شمار می‌آید و می‌توان آن را تاریخ فعال به شمار آورد.» (مقدادی، ۱۳۷۸: ۱۳۱).

«هر متنی در شرایط ویژه و با درجاتی متفاوت از انتخاب و در نسبتی از قدرت، تولید می‌شود و با همین درجات متفاوت نیز در دسترس خواننده قرار می‌گیرد و به عبارتی دیگر زبان ابزار مهمی برای برقراری و حفظ روابط و دیدگاه‌های اجتماعی - سیاسی است. هیچ متنی را نمی‌توان یافت که عاری از دیدگاه‌های شخصی نویسنده و ... باشد، همچنانکه واقعیت اجتماعی ناب وجود ندارد، گفتمان خنثی و بی طرف نیز وجود ندارد؛ بلکه ما با گفتمان‌ها یا متن‌های وابسته به شخص خاص، جناح خاص، ایدئولوژی خاص و فرهنگ خاص و ... مواجه هستیم.» (بهرام پور، ۱۳۷۹: ۵۰).

در تجزیه و تحلیل متون آنچه متن‌ها را شکل می‌دهد، ایدئولوژی‌ها و جهان بینی‌های حاکم بر آنهاست و هیچ متنی وجود ندارد که خبری محض به مردم ارائه نماید؛ بلکه همگی جهت دار و دارای بار ایدئولوژیکی و تفسیری هستند (آقاگل زاده، ۱۳۸۵: ۱۸۲-۱۸۳).

ادبیات به دلیل حقیقت ماندی و توجه به دگرگونی ها و ترسیم حقایق، نگرش نویسنده را در بر دارد؛ هم چنین بررسی واحد های فراتر از جمله در تحلیل گفتمان و بررسی جمله ها و تحلیل دقیق آنها بر حسب ویژگی های زبانی در علوم بلاغی ضمن ارتباط بافت زبان با بافت های وسیع تر اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... می تواند حقایق بیشتری در مورد متن و متناسب بودن آن با مقتضای حال به دست دهد و تبیین روشن تری از متن داشته باشد. البته با این روش می توان راهکارهایی برای افزایش توان ارتباطی متن و خواننده نیز بیان کرد.

قیصر امین پور، شاعر معاصر ایران (۱۳۳۷-۱۳۸۶) و استاد گروه زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه تهران بود. امین پور نامی ست که حدود سه دهه در ادبیات فارسی شنیده شده است، مخاطب داشته و مورد اقبال قرار گرفته است. مخاطبانش را گروه های سنی مختلف در بر می گیرد، هم فرهیختگان سنت باور از شعرش استقبال کردند و هم نوآوران، هم دانشگاهیان ستایشش کردند هم مردم کوچه بازار شعرهایش را زمزمه می کنند.

حیات هنری او از سالهای ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۶ می باشد. در کارنامه ی درخشان و گرانسنگ هنری اش آثاری چون: تنفس صبح، آیینه های ناگهان، گل ها همه آفتابگردانند و دستور زبان عشق و... به چشم می خورد. شعر او پژواک صریح ایران معاصر است و صدای توده ی مردم ایران در برابر تحولات جامعه در آن بازتاب دارد؛ گزارش راستین مناسبات شاعر با هستی، اجتماع و تغییرات و تحولات سیاسی و فکری جامعه هم چنین وجود نشانه ها و مفاهیم اعتقادی در شعرش بیانگر نوعی تعامل بین شعر او و بافت اجتماعی جهان بیرون اوست. به نوعی شعرش بیان تصویر حقیقی از زندگی مردم است.

این تعامل و ارتباط بین شاعر و مخاطبش از طریق متن و با توجه به بافت اجتماعی جهان بیرون ما را وارد قلمرو تحلیل گفتمان می کند.

هم چنین دکتر امین پور با دانش علمی و ادبی خود به توانایی ممتاز ادبی دست یافت؛ با اتکا بر این توانایی و دانش زیبایی شناختی و با بلاغت بی نظیری دست به آفرینش هنری زده است.

بر این اساس در این پژوهش کوشش می شود، از زاویه نگاه تحلیل گفتمان، درون مایه ی اشعار قیصر امین پور را مورد بررسی قرار دهیم، هم چنین نوآوری ها و وجوه ممیز شعر او را بازننگری نموده و دلایل اصلی اقبال عمو می خوانندگان نسبت به آثار او را بیان کنیم.

۱-۱-۱- اهداف تحقیق

نگارنده سعی دارد با ارائه چارچوبی آشکار و روشن جهان بینی شاعر را در تبیین موقعیت تاریخی و سیاسی و اجتماعی ای را که در اشعار نهفته است، کشف کند و با استفاده از نظریه ی تحلیل گفتمان انتقادی و روش تحلیلی نورمن فرکلاف، ساختار زبان را در تولید متن و لایه های مختلف معنی بررسی و تبیین کند و نزدیکترین معنی به اشعار مورد نظر را متناسب با دیدگاه سراینده آثار بنمایاند، تا بتواند نوآوری ها و وجوه ممیز شعر او را بازننگری نموده و دلایل اصلی اقبال عمومی خوانندگان، نسبت به آثار او را بیان کند. هم چنین در این تحقیق با ارائه و گسترش راهکاری نوین در امر تحلیل و تفسیر متون و به دست دادن ساز و کارهایی در جهت تشخیص متون مختلف، از زبان برای معرفی دیدگاه های سیاسی - اجتماعی استفاده شده است.

۱-۱-۲- پرسش های تحقیق

این پژوهش بر پایه ی نظریه ی تحلیل گفتمان انتقادی شکل می گیرد و بر همین اساس بررسی و تحلیل ساختار و محتوای اشعار را در دستور کار خود دارد، و به دنبال پاسخ دادن به پرسش های زیر است:

۱. نحوه ی پرداختن به موضوعات و پدیده های اجتماعی در آفرینش های هنری امین پور چگونه

است؟

۲. چگونه می توان آثار هنری قیصر امین پور را تحلیل گفتمانی کرد؟

۳. عامل یا عوامل اصلی و مؤثر در زیبایی زبان قیصر امین پور در بافت متن وهمسانی با بافت

موقعیت چیست؟

۴. دلیل یا دلایل اصلی اقبال عمومی خوانندگان نسبت به آثار او کدامند؟

۱-۱-۳- فرضیه‌ها و پیش فرض‌ها

۱. پدیده‌های اجتماعی مانند انقلاب، جنگ، فقر و... همیشه جاذبه‌های قوی برای هنرمند در آفرینش‌های هنری داشته است؛ اما نحوه‌ی پرداخت هنرمند می‌تواند مسأله‌ساز باشد، امین پور از شاعرانی است که در عین پرداخت به موضوعات حادث اجتماعی، حدّ تعادل را رعایت کرده است و در مرز میان عادت و خروج از عادت به تعادل رسیده است، و از پدید آوردن آثاری تا حدّ شعارهای خشک، پرهیز کرده است. شگرد خاصّ او در آثاری که مضمون آنها مستقیماً به پدیده‌های اجتماعی مربوط می‌شود، غالباً دو وجهی است و قابل توسعه‌ی معنایی در دل هر دیدگاه رمزگشایانه‌ای که از سنت تا مدرنیته امتداد یافته است.

۲. آثار هنری قیصر امین پور با به پای تحولات سیاسی و اجتماعی عصر خود حرکت کرد و همراه با آنها تغییر کرد. این تعامل بین شعر او و بافت اجتماعی جهان بیرون او ما را به تحلیل گفتمانی آثار او رهنمون می‌کند.

۳. عامل اصلی دانش علمی او در زمینه‌ی زبان و ادبیات فارسی و آشنایی بسیار او با ادبیات کهن و کلاسیک فارسی است. که همراه با ذوق و قریحه‌ی بی نظیر او سبب شده است تا او دستاوردهای پیشینیان را بازآفرینی کند و از آنها برای القای معانی و مفاهیم امروزی کمک بگیرد. او با زبانی ساده مفاهیم عمیق و گسترده‌ای را بیان کرده است هم چنین وجود نشانه‌ها و مفاهیم اعتقادی در آثار هنری او بیانگر نوعی تعامل بین بافت متن و بافت اجتماعی جهان بیرون اوست.

۴. زبان او با داشتن تمام اسلوب و اصول مناسب بلاغی قابل فهم برای توده‌ی مردم است. آثار هنری او نیز بیان تصویر حقیقی از زندگی مردم است در نتیجه توان ارتباطی اشعار او با مخاطبانش افزایش یافته و سبب نفوذ شعرش در میان توده‌ی مردم شده است.

۱-۱-۴- مواد و روش انجام تحقیق

داده‌های مورد استفاده در این تحقیق، آثار قیصر امین پور (مجموعه‌ی اشعار او شامل دفترهای شعری: در

کوچه ی آفتاب، تنفس صبح، آینه های ناگهان، گل ها همه آفتابگردانند، دستور زبان عشق) است. روش کلی تحقیق، توصیفی - تحلیلی است، که در بررسی و تحلیل این آثار از روش «تحلیل گفتمان انتقادی» استفاده خواهد شد. این کار با ابزار مطالعه ی کتابخانه ای و با استفاده از کتاب ها، پایان نامه ها، مقاله ها و مصاحبه های انجام شده صورت می گیرد.

روش کار به این صورت است که به مطالعه ی منابع مختلف اعم از کتاب، مقاله، پایان نامه و نشریات علمی درباره ی نظریات تحلیل گفتمان و تحلیل گفتمان انتقادی پرداخته شده است، در ادامه تحقیقاتی که درباره اشعار قیصر امین پور انجام شده است، بررسی و طبقه بندی شد، سپس متن اشعار او به عنوان پیکره ی تحقیق انتخاب گردیده است. در بررسی اشعار پس از رویکرد کلی به گفتمان هر اثر در بررسی و توصیف موقعیت تاریخی و سیاسی و اجتماعی آنها براساس تحلیل گفتمان انتقادی نورمن فرکلانف، در سه سطح توصیف، تفسیر و تبیین، بررسی و تحلیل شده است. بی شک سعی نویسنده بر این است که از کلی گویی بپرهیزد و در بررسی اشعار و آثار با تکیه بر متن، مستند و مستدل، جهان بینی شاعر را تبیین کند.

۱-۱-۵- چشم انداز نتایج تحقیق

از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی امین پور با توجه به وضع موجود، با انتخاب واژگان خاص در متن اشعار، نگرش خود را نشان داده است. این کاربرد با بررسی بافت موقعیت هر اثر، به گونه ای هنرمندانه مساوی و موازی با گفتمان حاکم قرار گرفته است.

اندیشه و جهان بینی شاعر از اولین مجموعه شعری اش (تنفس صبح) تا آخرین مجموعه شعری او (دستور ز بان عشق) ادامه یافته و کامل گردیده است.

۱-۲- مفاهیم کلیدی در تحقیق حاضر

۱-۲-۱- گفتمان

تعاریف مختلفی برای «گفتمان» (Discourse) ارائه شده است. استوبز [Stoubz]: «زبان و رای جمله و عبارت» را گفتمان می داند. فاسولد [Fasold] نیز مطالعه ی هر جنبه ای از کاربرد زبان را مطالعه گفتمان

می‌انگارد. (به نقل از فاضلی، ۱۳۸۳: ۸۲)

تعاریف پیچیده تر به نحو دقیق تری به کاربرد زبان توجه دارند. به نظر گی [Gee.J] «گفتمان متضمن چیزی بیش از زبان است. گفتمان‌ها همواره متضمن هماهنگ کردن زبان با شیوه‌ی عمل، تعامل، ارزش گذاری، باور داشتن، احساس، بدن ها، لباس ها، نمادهای غیر زبانی، اشیاء، ابزارها، تکنولوژی ها، زمان و مکان است.»؛ این بدان معناست که آدیان از زبان و مجموعه ای از عوامل که در تعریف گی، از گفتمان گنجانده شده اند، استفاده می‌کنند تا خود را به مثابه‌ی هویت متمایز ارائه کنند (همان).

یاورسکی [Jaworski.A] و کاپلان [Coupland.N] تعریف جامعه شناختی تری از گفتمان ارائه می‌کنند. به اعتقاد این دو، گفتمان عبارت است: «از کاربرد زبان در رابطه با صورت بندی‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی - زبانی که بازتاب دهنده‌ی نظام اجتماعی است و در عین حال به نظم اجتماعی و کنش متقابل افراد با جامعه شکل می‌دهد.» (به نقل از محمد فاضلی، ۱۳۸۳: ۸۲).

این تعریف ضمن توجه به کارکرد اجتماعی زبان، پیوند سطوح خرد و کلان را نیز مد نظر قرار داده است؛ به عبارت دیگر، «گفتمان عبارت از، زبان، به هنگام کاربرد، به منظور برقراری ارتباط است.» (آقاگل زاد، ۱۳۸۵: ۲۶).

تعاریفی از گفتمان هم وجود دارند که غالباً منسوب به اندیشمندان ساختگرا و پساساختگرای فرانسوی و همگی متأثر از اندیشه‌ی میشل فوکو [Foucault.M] هستند. در این گونه برداشت‌ها از مفهوم گفتمان، تحلیل نظام‌های اندیشگانی در قالب‌های زبانی در نظر است. در این تعاریف، استقلال زبان از جهان و تحلیل زبانی مورد توجه است. مطالعاتی که با چنین رویکردی انجام شده، کلان ترین سطوح پژوهش گفتمانی بوده است و غالباً مدعی نوعی معرفت شناسی نوین می‌باشد.

۱-۲-۲- تحلیل گفتمان

تعاریفی برای «تحلیل گفتمان» ارائه شده است. اسلمبروک [Slembrouck] از قول استوبز تحلیل گفتمان را